

کنایان زبان

www.ketab.ir

مطهره کارگزار

سرشناسه: کارگزار، مطهره، ۱۳۶۷ -
عنوان و نام پدیدآور: گناهان زبان/ مطهره کارگزار.
مشخصات نشر: تهران: نورالحدیث، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری: ۱۲۸ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۷۲-۲۲-۶

وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.
موضوع: زبان -- جنبه‌های مذهبی - اسلام

موضوع: زبان و اخلاق
رده بندی کنگره: ۲۵۱BP/ک ۲۲ز ۱۳۹۱

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۴

شماره کاتالانسی ملی: ۳۰۷۸۰۶۴

گناهان زبان

به کوشش: مطهره کارگزار
ناشر: نورالحدیث
چاپخانه: سبحان
تیراژ: ۵۰۰۰ نسخه
نویت چاپ: اول / ۱۳۹۲
قیمت: ۴۰۰۰ تومان
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۷۲-۲۲-۶

بخش کتاب ارغوان

قم، خیابان معلم، کوچه‌ی ۷، پلاک ۳۱

تلفن: ۰۲۵۱-۷۷۳۸۸۰۴ همراه: ۰۹۱۲۲۵۳۵۷۶۶

فهرست مطالب

۷	 مقدمه
۲۰	 اعتراض بر ادا و تقدیرات خدا
۲۸	 افشای راز
۳۳	 اهانت و تحقیر نمودن
۳۷	 تمسخر و استهزا
۴۲	 تهمت زدن
۴۵	 خودستایی
۴۹	 دروغگویی
۵۷	 دورویی و دوزبانی
۶۰	 زخم زبان، طعنه
۶۳	 زیاده‌گویی و یاوه‌گویی
۶۸	 سخن‌چینی
۷۳	 شعر ناپسند و مدح مذموم

۷۷	شماتت کردن
۸۰	عیب‌جویی کردن
۸۷	غیبت
۱۰۳	فحش و لعن
۱۱۰	فخر فروشی
۱۱۳	فرو رفتن در باطل
۱۱۵	مراء و جدال
۱۲۰	مزاح و خنده
۱۲۵	منت‌گذاری
۱۲۹	نفرین به سلطان
۱۳۱	منابع و مآخذ:

مقدمه

آفاتی از قبیل: غیبت، بهتان، دروغ، شماتت، مسخره کردن، جدال، مرأه، مزاح و غیر اینها از آفات و گناهان زبان است، و ضرر این عضو به انسان، بیشتر از زیان سایر اعضاست بر آفات آن، افزون‌تر از آفات سایر جوارح است. پس طالب اخلاق پسندیده لازم است که محافظت نفس و اعضا هر دو را بنماید. عمده اعضایی که مصدر افعال نامستقیم است که منجر به اخلاق رذیله می‌شود، زبان است، و آن بهترین آلات شیطان در گمراه کردن انسان می‌باشد؛ چون زبان عضوی است فسیح‌المیدان و وسیع‌الجودان، مجال آن بی‌حد و بی‌نهایت، و استعمال آن در غایت سهولت، و سرکشی آن از سایر اعضا بیشتر است. پس هر که آن را مطلق‌العنان ساخت، شیطان او را به بی‌وادی ضلالت رسانده و به سرمنزل خذلان و هلاکت کشانید. پس محافظت از آن و مراقبت از احوال آن واجب و لازم است. کسی از شر زبان نجات نمی‌یابد مگر آن را به قید شریعت، مقید سازد، و عنان آن را کشیده رها نکند، مگر

در سخنی که نفع لازمی برای دنیا و آخرت داشته باشد.

از این جهت است که در اخبار بسیار امر به حفظ این عضو و مراقبت احوال آن وارد شده، از آن جمله:

حضرت پیغمبر ﷺ فرمود: «هر که متعهد شود محافظت آنچه میان دو فک اوست، که زبان باشد، و آنچه میان دو پای اوست، من برای او بهشت را متعهد می‌شوم».^۱

و فرمود: «اگر که حفظ باشد از شر شکم و فرج و زبان خود، پس به تحقیق که از همه‌ی شرور محفوظ است».^۲

شخصی به آن حضرت عرض کرد: راه نجات چیست؟

فرمود: «زبان خود را نگاه دار!»^۳

و دیگری عرض کرد: از چه چیز بیشتر بر من تأکید می‌شود؟

زبان او را گرفت و فرمود: این».^۴

و فرمود: «بیشترین چیزی که مردمان را داخل جهنم می‌کند زبان و فرج است».^۵

و فرمود: «چون فرزند آدم داخل صبح شود، همه‌ی اعضا و جوارح او

۱. کنز العمال، ج ۵، ص ۸۰۶، ح ۴۲۲۰۵

۲. جامع السعادات، ج ۲، ص ۳۴۱

۳. کنز العمال، ج ۳، ص ۵۵۱، ح ۷۸۵۴

۴. احیاء العلوم، ج ۳، ص ۶۴

۵. کنز العمال، ج ۵، ص ۸۰۶، ح ۴۲۲۰۵

متوجه زبان گردند و گویند: در حق ما از خدا بترس؛ زیرا اگر راست باشی، همه‌ی ما راستیم و اگر تو کج شوی، همه‌ی ما کج می‌شویم.^۱

و روایت شده است که: «هر روز صبح، زبان به سایر اعضا می‌گوید:

«كَيْفَ أَصْبَحْتُمْ؟»

چگونه داخل صبح شدید. و حال شما چگونه است؟

گویند: اگر تو ما را به حال خود بگذاری، امر ما به خیر و خوبی است.^۲

و نیز از آن حضرت روایت شده است که: «خدا زبان را عذاب کند؛ به عذابی که هیچ یک از اعضا و جوارح را آن‌گونه عذاب نکند.

زبان گوید: پروردگار! چرا عذابی کردی که هیچ یک از سایر اعضا و جوارح را چنین عذابی ننمودی؟»

خطاب رسد که: یک کلمه از تو سراید که به مشرق و مغرب رشید کنی^۳ به واسطه‌ی آن، خون‌های محترم بر زمین ریخته نشود. مال‌ها به غارت، و فرج حرام بر باد رفت. به عزت خودم قسم که تو را عذابی بفرمایم که هیچ یک از جوارح و اعضا را چنان عذاب نکنم.^۴

و حضرت امیرالمؤمنین (علیه السلام) فرمود: «مرد زیر زبان خود پنهان است. پس هر چه می‌گویی به عقل خود بسنج، اگر سخنی باشد که برای خداست بگو،

۱. محجة البیضاء، ج ۵، ص ۱۹۳.

۲. کافی، ج ۲، ص ۱۱۵، ح ۱۳.

۳. همان، ص ۱۱۵، ح ۱۶.

و آلا سکوت کردن بهتر است»^۱.

و از حضرت صادق (ع) روایت شده است که: «هیچ روزی نیست مگر این که هر عضوی از اعضا به زبان خطاب می کند و می گوید: تو را به خدا قسم می دهم که ما را به عذاب نیندازی»^۲.

آری، منشأ اکثر محنت های دنیوی و مفاسد دینی زبان است.

زبان بستیار سر بر ساد داده است

زبان، سر را عسوی خانه زاد است

چه بسیار پرنده ها که به واسطه ی زبان دریده شده و چه آبروهایی که به سبب یک سخن بی جا شک ریخته شده. چه اشخاصی که در دل ها با وقع و وقار، به یک کلام ناهنجار و رجه ی اعتبار ساقط گردیده اند. بنابراین: زبان بد، زبانی است که جز برای سخن نمی گوید؛ غیبت و سخن چینی کرده و تهمت و طعنه زده و می کوشد در جامعه فساد و فتنه و تباهی گسترش یابد.

پیامبر اکرم (ص) فرمود: «ایمان هیچ کس کامل نمی گردد، مگر آنکه دلش پاک باشد؛ و دل پاک نمی گردد، مگر آنکه بر زبان چیره شود».

۱. بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۲۸۵، ح ۳۹.

۲. کافی، ج ۲، ص ۱۱۴ و ۱۱۵، ح ۱۲.

امام صادق علیه السلام فرمود: «انسانی که مردم از زبانش بترسند در آتش است.»^۱
نیست در عالم ایجاد به جز تیغ زبان
بی گناهی که سزاوار به حبس ابد است
«صائب»

روزی امیرمؤمنان علی علیه السلام بر شخصی گذر کرد که بیهوده سخن می گفت، حضرت ایستاد و به او فرمود: «ای مرد! دو نگهبان در حال نوشتن سخنان تو هستند که در پایان آن را به پروردگارت عرضه می کنند، سخنی بگو که به حالت سودی داشته باشد و از سخن بیهوده پرهیز.»^۲
و فرمود: «... سخن خوب و خیر بگو تا مردم از تو به خوبی و خیر یاد کنند...»^۳

سرخندان پروردم بی سرکهن
بیندیشد آنگاه بگوید سخن
مزن بنی تا مل بسنه گفتار در
نکو گوی، اگر دیدی کسی بی چه غم؟
بیندیش، آنگاه برآور سخن
و زان بیش بس کن که گویند: بس!
«سعدی»

سخن گفتن، گویای درون انسان است و خبر از اسرار درونی آدمی

۱. کافی، ج ۴، ص ۱۹.

۲. بحار الأنوار، ج ۶۸، ص ۲۷۶، ح ۴.

۳. همان، ج ۷۱، ص ۱۰۰.

می‌دهد. پس خوشا به حال آن که به خوبی و صلاح زبان می‌گشاید و پاداش الهی به دست می‌آورد و یا ساکت می‌ماند تا ایمن و سالم بماند. پس تا وقتی که ساکتی، سالمی و اگر تسخن بگویی، بی‌شک یا به نفع و یا علیه تو خواهد بود. عاقل سخن نمی‌گوید مگر برای ضرورت و یا ارایه‌ی دلیل و جز به آخرت خود به چیزی نمی‌اندیشد.

رسول اکرم ﷺ فرمود: «چه بسا مردی سخنی خداپسند می‌گوید که خودش هم گمان نمی‌کرد تا این حد مؤثر باشد که خدا تا روز قیامت رضوانش را برای او مقدر کند؛ و چه بسا مردی سخنی خدا ناپسند می‌گوید که خودش هم گمان نمی‌کرد تا این حد مؤثر باشد که تا روز قیامت مورد خشم الهی قرار گیرد.»

امیرمؤمنان علی علیه السلام فرمود: «چه بسا سخنی همانند شمشیر است.»^۱

و فرمود: «هرکس سخن زشت بگوید، گناه او بسیار خواهند بود.»^۲

و فرمود: «هرچند که در تنگنا قرار بگیری، سخن زشت مگو.»^۳

و فرمود: «سخن زشت، سنت و روش پست و فرومایگان است.»^۴

۱. مستدرک الوسائل، ج ۱، ص ۴۵.

۲. غررالحکم، ص ۲۱۳، ح ۴۱۵.

۳. همان، ص ۲۱۰، ح ۴۰۵۹.

۴. همان، ص ۲۲۳، ح ۴۴۹۷.

۵. همان، ح ۴۴۹۰.

رسول خدا ﷺ فرمود: «سخن نامربوط، کم گفتن از دانایی آدمی است.»^۱

امام حسین علیه السلام به ابن عباس فرمود: «جایی که به تو مربوط نیست سخن مگو؛ زیرا می ترسم که گناه آن بر تو بماند؛ و در جایی که مربوط به توست تا وقتی جای سخن گفتن نباشد، سخن مگو.»^۲

امیرمؤمنان علی علیه السلام فرمود: «از سخن بی جا دوری کن؛ زیرا عیب های پنهان تو را آشکار می سازد و دشمن را علیه تو تحریک می کند.»^۳

و فرمود: «خوشا به حال کسی که اضافی مال خود را انفاق کند و سخنان اضافی خود را نگه دارد.»^۴

و فرمود: «از سخنان یهوده پرهیز؛ زیرا کسی که زیاد سخن بگوید گناهانش نیز بسیار خواهد شد.»^۵

و فرمود: «بسیار سخن گفتن موجب زیاده گویی و مایه ی یاوه گویی می شود که پایانی ندارد و کسی هم از آن موی نمی برد.»^۶

^۷ نیز امیرمؤمنان علی علیه السلام فرمود: «چون عقل کامل نبود سخن کم می گردد.»^۷

۱. بحار الأنوار، ج ۶۸، ص ۲۹۰، ح ۵۹.

۲. همان، ج ۷۵، ص ۱۲۷، ح ۱۰.

۳. غرر الحکم، ص ۲۱۲، ح ۴۱۰۴.

۴. نهج البلاغه، ص ۴۹۰، ح ۱۲۳.

۵. غرر الحکم، ص ۲۱۴، ح ۴۱۶۹.

۶. همان، ص ۲۱۲، ح ۴۱۱۵.

۷. بحار الأنوار، ج ۷۳، ص ۳۱۹.

و فرمود: «کم سخن گفتن، عیب‌ها را می‌پوشاند و گناهان را کم می‌کند».^۱

و فرمود: «اگر سخنی بگویی، آن سخن بر تو چیره می‌شود، و اگر از سخن گفتن خودداری کنی، تو بر آن چیره‌ای».^۲

و فرمود: «زبان را نگه‌دار؛ زیرا سخن اسیر مرد است، پس چون آن را رها کند، خود اسیرش خواهد شد».^۳

امام هادی علیه السلام فرمود: «جاهل، اسیر زبان خویش است».^۴

امام صادق علیه السلام فرمود: «کسی که تا وقتی که سخن نگفته باشد نیکوکار نوشته می‌شود و چون سخن بگوید یا نیکوکار یا گناهکار به شمار خواهد آمد».^۵

همچنین مولای ما امیرمؤمنان علی علیه السلام فرمود: «از نشانه‌های خردمندی انسان آن است که تمام آنچه را می‌داند بر زبان نمی‌راند».

و فرمود: «تمام آنچه می‌دانی به زبان نیاور، همین برای نادانی بس است».^۶

۱. غررالحکم، ص ۲۱۱، ج ۴۰۹۳.

۲. همان، ص ۲۱۵، ج ۴۲۲۷.

۳. بحار الأنوار، ج ۶۸، ص ۲۹۳، ج ۶۳.

۴. همان، ج ۷۵، ص ۳۶۸، ج ۳.

۵. همان، ج ۶۸، ص ۲۷۷، ج ۱۲.

۶. غررالحکم، ص ۲۱۳، ج ۴۱۳۲.

۷. همان، ج ۴۱۳۷.

و فرمود: «سخن همانند داروست، کم آن مفید و زیادی آن کُشنده است.»^۱

و فرمود: «خردمند، سخن نمی‌گوید مگر به ضرورت یا استدلال.»^۲

از امام زین‌العابدین (ع) پرسیدند: سخن گفتن بهتر است یا نگفتن؟

فرمود: «هریک از اینها آفاتی دارند، چنانچه از آفات در امان باشید، سخن گفتن برتر از سکوت است.»

گفتند: روشن‌تر بفرمایید.

فرمود: «خدای عزّوجلّ - انبیا و اوصیا را با سکوت مبعوث نگرداند، بلکه با سخن گفتن برگزید. بهشت با سکوت نصیب کسی نمی‌شود و ولایت خدا با سکوت واجب نشد و با سکوت نمی‌توانی از آتش جهنم در امان بمانی، تمام اینها با سخن گفتن است...»^۳

امام صادق (ع) فرمود: «سخن گفتن، راحتی روح؛ و سکوت، راحتی عقل است.»^۴

امیرمؤمنان علی (ع) فرمود: «به حق سخن گفتن، بهتر از سکوت و بیهودگی است.»^۵

۱. همان، ص ۲۱۱، ح ۴۰۸۱.

۲. همان، ص ۵۴، ح ۴۵۶.

۳. بحار الأنوار، ج ۶۸، ص ۲۷۴، ح ۱.

۴. بحار الأنوار، ص ۲۷۶، ح ۶.

۵. غرر الحکم، ص ۲۰۹، ح ۴۰۳۸.

رسول اکرم ﷺ فرمود: «روا نیست که عالم بر علم خود سکوت کند، و نیز شایسته نیست که جاهل بر جهل خویش سکوت نماید»^۱.

و بدان که: ضدّ همه‌ی آفات زبان و مفاصد آن، سکوت و خاموشی است، و کسی را خلاصی از آفات زبان جز به سکوت نیست.

امام صادق علیه السلام فرمود: «لقمان به فرزندش گفت: پسر! اگر سخن گفتن به نظر تو فیه است، بدان که سکوت طلاست»^۲.

رسول اکرم ﷺ فرمود: «سکوت برای کسی که به یاد خدا باشد، عبادت است»^۳.

امیرمؤمنان علی علیه السلام فرمود: «سکوتی که تو را وقار بخشد، برتر از سخنی است که مایه‌ی ننگی توست»^۴.

و فرمود: «سکوتی که در پی آن سلامتی است، برتر از سخنی است که در پی آن ملامت باشد»^۵.

و فرمود: «سکوتی که تو را کرامت بخشد، برتر از سخنی است که بزازیت پشیمانی آورد»^۶.

۱. کنز العمال، ج ۱۰، ص ۲۳۸، ح ۲۹۲۶۴.

۲. کافی، ج ۲، ص ۱۱۴، ح ۶.

۳. بحار الأنوار، ج ۸۶، ص ۲۹۴، ح ۶۴.

۴. غرر الحکم، ص ۲۱۶، ح ۴۲۴۵.

۵. همان، ص ۲۱۷، ح ۴۲۶۶.

۶. همان، ص ۲۱۶، ح ۴۲۸۴.

رسول اکرم ﷺ فرمود: «سکوت، برتر از بد گفتن؛ و سخن خیر، برتر از سکوت است.»^۱

امیرمؤمنان علی علیه السلام فرمود: «تا آن لحظه که برای سخن گفتن موقعیتی نیافتی، سخن مگو.»^۲

سخن آن جا که زنده لاف ادب
خامشویی از زر صامت چه عجب
در سخن نیست به زر کس محتاج
سکوی زر ز سخن یافست رواج
«جامی»

رسول اکرم ﷺ فرمود: «اولای خدا سکوتشان ذکر، نگاهشان عبرت و سخنشان حکمت است.»^۳

امیرمؤمنان علی علیه السلام فرمود: «خدا بدگانی دارد که از خشیت او دل شکسته اند و همین خشیت سبب سکوت آنان شده است. اینان فصیحان خردمندند، با اعمال شایسته‌ی خود به سوی خدا سبقت می‌گیرند.»^۴
بنابراین انسان باید سخن نیکو بر زبان جاری سازد.

امیرمؤمنان علی علیه السلام فرمود: «بهترین سخن آن است که گوش‌ها را نیاززد

۱. بحار الأنوار، ج ۶۸، ص ۲۹۴، ح ۶۴.

۲. غرر الحکم، ص ۲۱۳، ح ۴۱۳۹.

۳. بحار الأنوار، ج ۶۶، ص ۲۸۹، ح ۲۳.

۴. همان، ج ۷۵، ص ۳۰۹.

و دریافتش خسته کننده نباشد.^۱

و فرمود: «بهترین سخن آن است که به نظم آراسته باشد و همه آن را بفهمند.»^۲

امام زین العابدین علیه السلام فرمود: «سخن نیکو، مال را زیاد و رزق را افزون می‌کند و اجل را به تأخیر می‌اندازد و انسان را نزد نزدیکان خویش محبوب می‌سازد و وارد بهشت می‌کند.»^۳

در همین باره حضرت امیرمؤمنان علی علیه السلام فرمود: «زبان خود را به نرم‌گویی و سلام کردن عادت بده، تا دوستدارانت بسیار و دشمنانت کم شوند.»^۴

رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «بسیار آن که جانم در دست اوست سوگند، مردم هیچ اتفاقی بهتر از سخن خیر و مصلحت نکرده‌اند.»^۵

و امیرمؤمنان علی علیه السلام فرمود: «سخن نیکو و صلح بگویند تا به آن شهره شوید و کار نیک انجام دهید تا اهل آن باشید.»^۶

بنابراین بر هر مسلمانی واجب و شایسته است که همواره بکوشد سخنی

۱. غررالحکم، ص ۲۱۰، ج ۴۰۵۱.

۲. همان، ج ۴۰۴۶.

۳. بحارالأنوار، ج ۶۸، ص ۳۱۰، ج ۱.

۴. غررالحکم، ص ۲۳۵، ج ۹۹۴۶.

۵. بحارالأنوار، ج ۶۸، ص ۳۱۱، ج ۸.

۶. بحارالأنوار، ج ۷۲، ص ۸۱.

جز حق و مفید بر زبان نراند، که خیر خود و خویشان و دوستانش در آن است؛ و سخن زشت و ناپسند نگوید که جز زیان برای خود و خویشان و دوستانش نخواهد داشت.

بنابراین: زبان خوب، زبانی است که جز به ذکر خدا، شکر نعمت‌های بی‌شمار او، راهنمایی مردم، گره‌گشایی از مشکلات آنان و اصلاح جامعه سخن دیگری نمی‌گوید.

پس از این مختصر مقدمه و ذکر احادیثی در مورد مفاسد زبان، ما در این قسمت تعدادی از آفت‌های زبان را برمی‌شماریم:

www.ketab.ir